

İkinci Baskıya Önsöz

Bu kitabın editörü, değerli dostum Fahri Aral kitabın stokta kalmadığını, ikinci baskıyı yapmak gerektiğini söylediği zaman tekrar zor bir kararla karşılaştığımın hemen farkına varmadım: Kitabın son bölümleri 2005-2006'da yazılmış olmakla birlikte, TÜBİTAK'ın tarihi 2003'te kalmış, yükseköğretimdeki gelişmeler ise çok daha da gerilerde kesilmişti. Bu arada, Dünya'da ve Türkiye'de çok önemli bazı gelişmeler yaşanmış, yeni AKP iktidarı, eğitim, bilim ve kültür alanında olduğu gibi iktisadi hayatta da, olumlu-olumsuz bir takım kritik değişiklikler yapmıştı.

Bu değişmelerin, sıradan iktidar değişikliklerinin yarattığı boyutların çok üstüne çıktığının farkına oldukça geç varıldı. Türkiye'de radikal ve kesin biçimde Batı usulü modernleşmesinin yolunu açan Vaka-i Hayriye, her yeniliğe karşı koyan çürümüş Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da ortadan kaldırılmasının üstünden 190 yıl ve Devlet-i Âliye'nin bu yolda gideceğinin taahhüdü olan Tanzimat Fermanı'nın Kasım 1839'da okunmasının üstünden de 177 yıl geçti. Kısaca iki yüz yıl önceki bu olayların dönüşü olmayan bir yol olduğu ve buradan sadece, ağır veya hızlı biçimde, hep ileriye gidileceği düşünülüyordu. Tanzimat'ın üstünden Birinci Meşrutiyet, İkinci Meşrutiyet geçmiş, her şeyi tahrip eden uzun harplerden sonra, Cumhuriyet rejimi modernleşmeyle bütünleşip, süreci mühürlemişti.

İki binli yıllara geldiğimizde bir şeylerin değiştiğini, değişebileceğini görmeye başladık: Yüzyıllardır uyuyan, yeraltına çekilmiş karanlık Çağlar, bir Oryantal Despotizm, topraktan fıskırmaya, hepimizi ele geçirmeye başladı. Batı veya Avrupa/ABD tüm kötülüklerin kaynağı, sadece yaşam ve düşünce tarzına değil, bilimine de, bilimsel yöntemlerine de yüz çevirmemiz gerekli bir dünya idi; teknolojilerini seçerek alıp, bir miktar taklit veya adaptasyonla rahat idare edebildik. İşte bu anlayış bizi bugünlere getirdi.

Kuşkusuz bu gerilemede, sadece Türkiye'nin kendi içinde sakladığı kadim dini güçlerin iç dinamiklerinin değil, dünya koşullarının, özellikle de Ortadoğu'da ortaya çıkan savaş dinamiklerinin de etkili olduğunu varsayabiliriz. Bazı tarih yazarları 21. yüzyılın başlangıcını Berlin Duvarının yıkılıp, Sovyetlerin çökmesiyle tarihlendirmelerine karşın, bence din ve mezhep çatışmalarının dünya çapına yayılmasının ilk işareti olan 9/11, 2001 tarihini gerçek yeni yüzyıl başı almak daha doğru olabilir. New York'taki uzun İkiz Kulelerin çarpıtılan uçaklarla bir anda yıkılması, daha sembolik, daha dramatik bir 20. yüzyıl sonunu işaret ediyordu. İkiz Kulelerin yıkılması san ki, Sovyetlerin ani çözülmesiyle, başka duvarları yıkan bir dini vahşetin Batı Medeniyetine, Batı'ya ve modern sayılan her hayat tarzına saldırmasını simgeliyordu.

20. yüzyıl, emperyal Batı'nın kendi arasındaki çatışmaları ve ideolojik kutuplaşmalarıyla geçtiği için, kimse, kendi içine kapanmış, az gelişmişliğin ezikliğiyle, yüzyıllardır sömürge yönetimi altında yaşamış büyük İslami kitlelerin durumunu ele almamıştı; ama bu kitleler her yerde, özellikle Orta Asya, Orta Doğu ve Afrika'da bazen lokal ve bazen de "milli" isyanlarla varlığını gösterse de, uluslararası bir sorunun kaynağı değildi.

İşte bu ortamda ve çöküş psikolojisinde kitabın ikinci baskısı yapılıyor. Bu kitap uzun bir dönemde dünyanın ve 18. yüzyıldan dan bu yana Türkiye'nin modernleşmesinin, bilim ve teknolojiyen yararlanmasının, kimi aksayan, kimi hızlanan ama sonunda ileriye doğru giden klasik süreci anlatmaktaydı. Oysa şimdi biz, büyük bir durgunlaşma ve hızla daha gerilere kaymanın hikâyesini yazma durumundayız. Bu gerileme, İstanbul Boğaz'ına, İzmit Körfezine veya Çanakkale Boğazı'na, proje ve kritik malzemelerinin imalinin tamamen Japonlara bırakıldığı köprüler ile İstanbul Boğazı'nı geçen tünellerle örtülemez; çünkü bu teknolojiler bize ait değildir. 200 kadar üniversiteye rağmen, 1973'den beri öğündüğümüz ve ileri saydığımız inşaat alanında yeni bir asma köprü, tünel tasarlayıp inşa edecek dünya standardında mühendisler yetiştirememişizdir. Diğer bilim ve teknoloji alanlarında, elektronik, yazılım, gen teknolojisi, kimya, bilgisayar vb. bir avuç bilimci ve mühendis yetişiyorsa da, bunlar ilk fırsatta, başta ABD, yabancı ülkelere ve de firmalara koşuyorlar. İstedğimiz kadar "inovasyon" kuluçka projeleri yapalım, temel bilimler olmadan mühendislik; mühendislik eğitimi olmadan yenilikler doğmayacaktır.

Eğer bu değişikliklerle sonuçları kitaba ilave edilecek olursa, bin kusur sayfalık, okunması, hatta elde tutulması güç bir metin ortaya çıkacaktı. Zaten hacmi büyük bu ilk kitabı yerinde bırakmak ve *Türkiye'de 21. Yüzyıldaki Bilim ve Teknoloji ve Üniversite* başlığıyla ayrı bir kitap hazırlamak bize daha makul göründü. Bu kitap elinizdeki bu ikinci baskı gibi sadece Ergun Türkcan tarafından değil, diğer iki yazarın büyük katkılarıyla ortaya çıkacaktır: Prof. Dr. İsmail Tosun ve Bayram Ali Eşiyok. Çünkü sadece Türkiye'deki B+T sistemi, TÜBİTAK ve yükseköğretimdeki son gelişmeler bile üç araştırmacıyı çok aşan bir hacimdedir.

Bunu söylerken, ikinci baskıda kitabın gözden geçirilmeden matbaaya verildiği gibi bir anlam da çıkmasını; tabii ki, yeniden okudum ve çok bariz bazı hataları düzelttim. Ancak, yazım tarihinden bu yana literatürdeki büyük gelişmeleri bu metne koymadım, o zaman kendisi de bir eski "literatür" olan kitabı yeniden yazmak gerekirdi ki, o zaman ikinci baskı olmaz, yeni bir ki-

tap olurdu. Böyle kalmasını istedim, çünkü on küsur yılda, kitapta yapılan analizlerin, gelişme trendlerinin temelinde önemli bir değişme olmadığını gördüm. Bu kitaplardan hareket eden okuyucu, kolayca, yeni gelişmeleri yakalayabilir.¹ Tarihi geçmiş olan bazı tabloları, özellikle 5. Bölüm Eklerindeki de bu mantıkla yerinde bıraktım; yeni veriler, daha geniş biçimde yeni kitapta yer alacaktır.

Aslında, Bilim politikası kavram ve uygulamaları, 60'lı yıllarda ortaya çıktığı gibi, Türkiye'de planlı ekonomi ve buna bağlı olarak bilimsel ve teknolojik hayatı da düzenlemeyi, bu alandaki faaliyetleri teşvik ve yönlendirmeyi amaçlayan bir kurumun yani TÜBİTAK'ın doğuşu da bu tarihlere rastlar. Daha sonra Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) yaratılmış, ülkenin Bilim-Teknoloji, B&T ve Yenilik Sisteminde, üniversite, araştırma-geliştirme, A&G birimleri ve araştırmacıların sayısında çok önemli artışlar gözlenmiştir.

Ancak bunlar yoğun (intensive) gelişmeler olmaktan çok yaygın (extensive) bir sürece işaret eder. Temel sorun, bu sistemin kendi iç dinamikleriyle yaratıcı hale dönüşüp, B&T alanında sıçrama yapabilecek hale gelmesidir. Türkiye'nin çok konuşulan orta-gelir tuzağından kurtulması da bu yaratıcılığa bağlıdır. O halde bu sürecin başlama koşulları nelerdir? Hukuk sisteminden, ilköğretime, Türk toplumunda ana paradigmaları değiştirmek, Ortaçağ toplumundan seküler yaşam dinamiklerine geçmek için neler yapmak gerekir? Bu konuda Türkçe ve tabii diğer dillerde, kaydedilmeyecek kadar birikim vardır.

Böyle bir tarih-teori kitabında bu tür sorulara kesin cevaplar vermek mümkün olmasa da, bu konuda düşünenler için temel malzemeler sağlanmak istenmiş, temel sorunlara alternatif çözümler teklif edilmiştir. Zaten bu kitap bir Bilim Tarihi veya Teknoloji Tarihi formatında değil, Bilim-Teknoloji Politikalarına Giriş şeklinde yazılmış olup, konuyla ilgilenenlere temel düzeyde bazı bilgiler-veriler sağlamayı öngörmüştür.

Kitabın ilk altı bölümü tamamen tarihsel, kavramsal ve kuramsaldır. Yedinci Bölüm özel bir bakışla Çin, İslam ve Osmanlı'nın klasik çağlarındaki bilim ve teknoloji düzeylerine değindikten sonra, Sekizinci Bölüm Osmanlı'nın 18.-19. yüzyıllardaki hızlı modernleşme çabalarını, askeri teknoloji transferlerini ele almaktadır. Dokuzuncu Bölüm Osmanlı Devletinin son yıllarını, savaşlar ve Cumhuriyetin Kuruluşunu izleyen, iktisadi kalkınma, B&T ve eğitim alanında gelişmesini sergileyip, (bazı kesimlerde, kısaca daha ileri tarihlere geçse de) 1960'larda sona ermektedir. Bilindiği gibi bu dönem, bir şekilde Cumhuriyet'le başlayıp, yeni bir Anayasa ve siyasi düzen sürer; 1961 Anayasası da iktisadi hayatın planlı (karma) bir ekonomi düzeninde yaşanmasını öngörür. Bu yeni, planlı dönemin, *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*'nın 1963 yılı başında yürürlüğe girdiği tarihten (ki, TÜBİTAK da aynı yıl kurulmuştur), *Yeni Liberal Piyasa Düzenine* geçiş anlamında "24 Ocak 1980 Kararları"na kadar sürdüğünü düşünüyorum.²

1 Bu arada, ODTÜ'nden bir grup araştırmacı, 2016'da, yine bu üniversitenin yayını olarak çok yazarlı bir kitap yayınladılar: *Bilim, Teknoloji ve Yenilik, Kavramlar, Kuramlar ve Politika*, der. Akçomak, Erdil; Pamukçu, Tiryakioğlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.

2 Bu konuda Bkz. E. Türkcan (ed.), *Türkiye'de Planlamanın Yükselişi ve Çöküşü, 1960-1980*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2010.

Bu kitap yayınlandığında iki büyük ödül aldı: Sedat Simavi, 2009, Sosyal Bilimler Ödülü ve sonra Türkiye Bilimler Akademisi'nin, TÜBA, 2010 Yılı, Telif ve Çeviri Ders Kitapları Ödülü. Bu başarıda, kitabı okunur hale getiren “Kitapların Mimarı” Fahri Aral dostumuzun çok büyük payı vardır. Bu yeni baskıyı da aynı titizlik ve güzellikte ortaya koyacağından kuşku duymuyorum.

Yenilik Ekonomisi'nin temellerini atan değerli bilim adamı, büyük insan, Hocam Prof. Chris Freeman'ı da, bu kitap çıktıktan sonra, 10 Ağustos 2010'da yitirdik.³ Yine Türkiye'nin kendini yetiştirmiş en önemli bilim politikacılarından biri, belki de en önemlisi olan Aykut Göker'i de 2016 yılının Kasım'ında toprağa bıraktık. Işıklar içinde yatsınlar. Freeman Bilim Politikası teorisinin ve Yenilik İktisadının temellerini atan, bu amaçla daha 1966 yılında, Sussex Üniversitesinde (Brighton Birleşik Krallık) SPRU'yu (Science Policy Research Unit-Bilim Politikası Araştırma Ünitesi) kuran büyük bir araştırmacı-iktisatçı ve hepimizin hocasıydı. Aykut Göker ise, meslek hayatını Türkiye'de Bilim-Teknoloji ve Yenilik Politikalarının yerleşmesi, gelişmesi için adanmış bir TÜBİTAK yöneticisi, yazar ve gerçek bir aydıydı. Yerleri doldurulamaz...

ERGUN TÜRKCAN
Ankara, 8 Eylül 2017

3 Hocamın ünlü kitabını çevirip, o yaşarken, 2003'te takdim etmiştim. C. Freeman and Luc Soete'nin *Economics Of Industrial Innovation*, 1997), *Yenilik İktisadı*, çev. Ergun Türkcan, TÜBİTAK Yayınları, Akademik Dizi No: 2, 2003.